

اطلاع‌رسانی گزینشی - رویکرد هزاره سوم

نوشته: موسی جعفری‌بگلو*

چکیده

اطلاعات در دنیای امروز یا عصر اطلاعات دارای ویژگی‌ها و خصایصی است که به اعتبار آن می‌توان وضعیت مطلوب آینده را ترسیم کرد. پراکندگی جغرافیایی، انبوهی، سرعت روزآمدی، تنوع موضوعی اطلاعات، بین‌رشته‌ای‌ها و تنوع زبانی از اهم مسایلی است که مقوله اطلاعات، امروزه با آن روبه‌رو است. حرکت اطلاعات در روند تبدیل به دانش در مسیر اخص‌گرایی، جامعه اطلاعاتی امروز را تحت سه مقوله اطلاع‌سازها، اطلاع‌پردازها و اطلاع‌خواه‌ها مشخص می‌شود نیازمند برنامه‌ریزی خاصی می‌کند. بررسی مسیر تولید و تولد روش‌ها، ابزار، اندیشه‌ها و روندهای اشاعه اطلاعات از نظرگاه تاریخی، منجر به دستیابی رویکردهای اطلاعاتی خاصی در عصر حاضر از جمله حرکت به سمت تخصصی شدن، خودکارسازی، کیفیت‌گرایی، اطلاعات ناب، جلوگیری از ریزش کاذب و اطلاع‌رسانی گزینشی شده و پیش‌بینی می‌شود هزاره سوم هزاره اطلاع‌رسانی گزینشی در مفهوم خاص آن باشد.

کلیدواژه‌ها: اطلاعات / عصراطلاعات / بین‌رشته‌ای‌ها / اطلاع‌رسانی گزینشی / خدمات آگاهی‌رسانی جاری / خدمات فهرست‌مندرجات / اشاعه گزینشی اطلاعات (اگا)

اطلاعات و ویژگی‌های آن

«زمان» تاکنون برای کسی از حرکت باز نایستاده است و برای ما نیز خواهد ایستاد. در این میان تنها کاری که از عهده ما برمی‌آید «مدیریت زمان» است. در گذشته‌ای نه چندان دور برای دسترسی به دانش تولید شده در یک حوزه، موضوعی خاص، یک پژوهشگر نیازمند دسترسی به امکانات و تجهیزات ویژه‌ای مانند امروز نبود. حداکثر، دسترسی به منابع یک مجموعه، بهره‌گیری از دانش یک متخصص، نیاز وی را مرتفع می‌ساخته است. اما امروز دانش دارای ویژگی‌هایی است که مواجهه با آن را برای پژوهشگران مشکل نموده و ابزار ویژه‌ای را می‌طلبد. عمده‌ترین خصیصه‌های دانش در دنیای امروز یا «عصر اطلاعات» که یکی از شایع‌ترین اسامی این عصر است شامل موارد زیر است:

۱. پراکندگی جغرافیایی اطلاعات

اطلاعات در اقصی نقاط دنیا در حال تولید است، کشورهای مختلف، مراکز گوناگون تخصصی، کتابخانه‌های بی‌شمار، پژوهشگران بسیار و سازمان‌های زیادی در حال فعالیت و تولید اطلاعات می‌باشند که هر کدام در حیطه جغرافیایی خاص قرار دارند. آگاهی و دسترسی به این اطلاعات از جنبه‌های مختلف مشکل است. برای دسترسی به تمامی این دانش، بدون ابزارهای امروزین اشاعه اطلاعات حتماً می‌بایستی به محل نگهداری و وجود اثر مراجعه کنیم.

* عضو هیئت علمی موسسه آموزش عالی علمی-کاربردی جهاد کشاورزی

۲. انبوهی اطلاعات

هر روزه به طور غیرقابل تصویری بر کمیت تولید اطلاعات افزوده می‌شود. این کمیت روزافزون در حوزه‌های گوناگون علمی، کمیّتی عظیم و غیرقابل کنترلی را به نمایش می‌گذارد. به طوری که شاید هیچ‌گاه یک متخصص نتواند جز به وجود اندکی از تمام تولیدات و مستندات علمی حوزه، موضوعی خود آگاهی پیدا کرده و اقلی از آن‌ها را مطالعه نماید. این کمیت باعث سردرگمی پژوهشگران در میان انبوهه اطلاعات که هزینه، زمان و کارمایه^(۱) زیادی را تلف می‌کند.

۳. سرعت روزآمدی^(۲)

اطلاعات تولید شده به سرعت کهنه می‌شوند. نظریه‌های تولید شده دیروز، دیگر امروز کارآئی و روایی نخواهند داشت. مباحث امروزی نیز برای فردا دارای اعتبار و روایی نخواهند بود. یک دستورالعمل، فناوری، فرمول، نظریه، راه‌کار، راهبرد و سایر گونه‌های موجود علمی و فکری تولید شده به سرعت جای خود را به مشابه جدیدتر خود می‌دهند و یک پژوهشگر همیشه نگران آن است که قبل از پایان تحقیقات یا چاپ کتاب، مقاله و یا خلاصه، دستاوردهای پژوهشی، پیش‌فرض‌ها و نتایج حاصله اثر در دست تحقیق‌اش از درجه اعتبار ساقط شود.

۴. تنوع موضوعی و بین‌رشته‌ای

به طور روزافزونی مباحث جدیدی در دنیای دانش مطرح می‌شود. حوزه‌های قدیمی‌تر جای خود را به چند حوزه جدیدتر می‌دهند. از دل هر موضوع، حوزه‌های نوی زاده می‌شود. رشته‌های نوین هر روز متنوع‌تر و زیادتر می‌شوند. عدم توان کافی برای تسلط به تمامی حوزه‌ها امکان استفاده، بهینه‌تر و مناسب‌تر از تمامی این دانش جدید را از بین می‌برد. چه بسا یک حوزه، کوچک که زمانی پرسشی بیش نبوده اینک خود یک حوزه، موضوعی با سئوالات بی‌شمار است.

۵. تنوع زبانی

ویژگی دیگر دانش در دنیای امروز تنوع زبانی داده‌ها و اطلاعات است. محققان به تمامی زبان‌های دنیا در حال تولید اطلاعات، انجام پژوهش‌ها و پردازش آن‌ها هستند. دسترسی به تمامی دانش نیازمند تسلط بر زبان مدارک اطلاعاتی است و این برای تمام محققان امکان‌پذیر نیست. چرا که یادگیری زبان‌ها امروز خود دانشی گسترده است که از توان افراد و برای همه زبان‌ها خارج است.^(۳)

اخص‌گرایی

از سوئی دیگر دانش با سرعت فزاینده‌ای در حال حرکت به سوی اخص‌گرایی است. برآیند این اخص‌گرایی در زایش بین رشته‌ای‌های جدید متبلور است. به علت تنوع و عمق پژوهش‌ها، هر حوزه، موضوعی دارای چنان عمق و گستردگی پیچیده‌ای شده است که تسلط بر تمامی ابعاد یک حوزه، موضوعی بسا دشوار می‌نماید. اخص‌گرایی دارای ویژگی‌های مهمی از جمله موارد زیر است.

۱. اخص‌گرایی به یک پژوهشگر امکان غوررسی عمیق، بررسی و مطالعه دقیق، تخصصی و نسبتاً کاملی را در یک حوزه موضوعی می‌دهد. از این لحاظ اخص‌گرایی باعث صرفه‌جویی در نیروی پژوهشی محققان شده و کارمایه بسیار زیادی را به صورت درونداشت^(۴) برای پژوهشگران ذخیره می‌نماید.

۲. اخص‌گرایی باعث ایجاد رفتارهای پژوهشی «نظام‌مند»^(۵) می‌شود. به عبارتی دیگر پژوهشگران یک حوزه موضوعی خاص، عادات مطالعه و پژوهش، روش‌های پژوهشی ویژه، رویکردهای هدف‌مدار، کاربری از ابزارهای خاص و ادبیات شفاهی و کتبی نسبتاً مشابهی پیدا می‌کنند و این امر روند تولید مصرف و اشاعه اطلاعات و ابزارهای ویژه آن را تسهیل می‌کند.

۳. اخص‌گرایی به «کاربرد» می‌اندیشد. هدف آن به کارگیری نتایج مورد پژوهی‌ها، میدان پژوهی‌ها و سایر روش‌های پژوهشی نومایه در جامعه مورد پژوهش است. همچنین اخص‌گرایی کاربرد را علاوه بر احتمال علمی اجرا، مفید می‌داند.

جامعه اطلاعاتی امروز

جامعه اطلاعاتی امروز به سه دسته عمده تقسیم می‌شود:

الف. اطلاع‌سازها

به گروهی از سازمان‌ها، مؤسسات، مراکز، نهادها، پژوهشگران، پایگاه‌ها و شبکه‌های اطلاعاتی که وظیفه، رویکرد و علاقه‌مندی سازمانی و شخصی آن‌ها در زمینه تولید اطلاعات است گفته می‌شود. گستره اطلاعات تولیدی بسیار متنوع و گوناگون است. این اطلاعات می‌تواند طیف وسیعی از داده‌های خام و اطلاعات پردازش شده را دربر بگیرد. از جمله این موارد می‌توان به اطلاعات فردی، نظامی، سیاسی، علمی، صنفی، فناوری، هنری، ادبی، تجاری، هنری و ... اشاره کرد.

ب. اطلاع‌پردازها

به گروهی از سازمان‌ها، مؤسسات، مراکز، نهادها، پایگاه‌ها و شبکه‌های رایانه‌ای که وظیفه و رویکرد سازمانی آن پردازش داده‌ها و اطلاعات است اطلاع‌پرداز گفته می‌شود. این گروه به بازشناسی، گزینش، انتخاب، مجموعه‌سازی، سازماندهی و پردازش داده‌ها و اطلاعات می‌پردازند. فرایند وظیفه‌مندی‌های این گروه می‌تواند از تهیه فهرست‌های موضوعی، ایجاد امکان کاوش‌های موضوعی و منطقی، به روز کردن اطلاعات، سازماندهی، رده‌بندی، آمایش، گزینش تا اشاعه اطلاعات متفاوت باشد.

ج. اطلاع‌خواه‌ها

به گروهی از سازمان‌ها، مراکز، نهادها، مؤسسات، پژوهشگران و ... که به منظور رفع نیازهای پژوهشی، آموزشی، تجاری، صنعتی، فناوری، علایق و ... خود به اطلاعات مراجعه می‌کنند اطلاع‌خواه گفته می‌شود. این گروه را اصطلاحاً «بهره‌گیران نهایی» می‌نامند.

نیازهای جامعه اطلاعاتی

هر جامعه اطلاعاتی با توجه به خصیصه اصلی آن که «اطلاعات» است دارای نیازمندی‌های ویژه‌ای است،

۴. اخص‌گرایی «کاربرمدار»^(۶) است. مدار اندیشه‌های متخصصان هر حوزه دارای اقرار خاصی است. به این معنا که همان موضوعات و مباحث بنیانی که در مدار اندیشه‌های متخصصان یک حوزه، موضوعی قرار دارد به منزله زبان مشترک یک حوزه، موضوعی خاص بوده و این محور اندیشه‌گی اخص‌گرایی است. در این وجه نحوه ورود یک دانش به بستر جامعه و تعامل آن با بهره‌گیران و کاربران نهایی^(۷) و تبدیل آن از خاستگاه ذهنی به بستر عمومی مطالعه، تحقیق و بهره‌برداری که زمینه‌ساز زایش یک زبان تخصصی ویژه و نو است از توانش‌های اساسی اخص‌گرایی است.

۵. اخص‌گرایی دارای قدرت «مدیریت بر زمان»^(۸) است. با اخص‌گرایی می‌توان زمان را در ابعاد مختلف برای پژوهشگر و کاربر کنترل کرد.

۶. اخص‌گرایی اشاعه، اطلاعات را «سرعت» می‌بخشد و به واسطه آن جامعه، تولیدکننده، پردازش‌کننده و خواهان اطلاعات مشخص و محدود می‌شوند.

۷. اخص‌گرایی فرصتی ایجاد می‌کند که سایر علایق مطالعاتی را برآورده ساخت. پژوهشگران به واسطه مدیریت بر زمان قابلیت مطالعات «اقتاعی» خویش را خواهند یافت.

۸. اخص‌گرایی پژوهشگران را «تک‌بندی» می‌سازد. به عبارت ساده‌تر پژوهشگرانی پرورش خواهند یافت که فقط می‌توانند به یک چیز بیندیشند.

۹. اخص‌گرایی ایجادکننده حداقل دو نوع نظم خواهد بود:

الف. نظم موضوعی و حرکت در راستای موضوع؛
ب. نظم رفتاری که پژوهشگرانی با شاخص‌های مشترک پرورش خواهد داد (هم جنبه منفی و هم جنبه مثبت)؛

امروزه به وضوح حرکت در راستای اخص‌گرایی مشاهده می‌شود. دانش‌هایی که خاص بوده و دانش‌مدارانی که خاص‌اند.

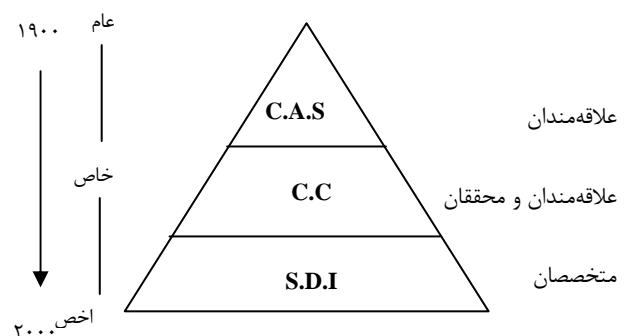
سویی نیازمند راهکارهای مناسب ارائه تولیدات پژوهش خود در بازار واقعی مصرف اطلاعات بوده و مصرف‌کنندگان اطلاعات از سویی دیگر نیازمند دسترسی مناسب به اطلاعات در حداقل زمان بودند. این رویه باعث ایجاد تفکر آگاهی‌رسانی جاری یا سی.ای.اس شد و آن بدین مفهوم بود که بتوان به نحو مقتضی اطلاعات مناسب را به طیف وسیع‌تری از افراد علاقه‌مند ارائه کرد. این فرآیند در جهت آگاه کردن کسانی بود که به نحوی علاقه‌مندی آن‌ها نسبت به یک موضوع مستند شده بود. این فرآیند می‌توانست شامل تهیه فهرستی از عناوین کتاب‌ها و نشریات جدید که وارد یک مجموعه شده‌اند تا تفکیک اخبار سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و ... در صفحات نشریات و روزنامه‌ها باشد. عمده‌ترین مخاطبان این خدمات علاقه‌مندانی بودند که نسبت به یک موضوع با توجه به زمینه شغلی و یا مطالعاتی ابراز علاقه می‌کردند. در نتیجه طیف مخاطبان در این حوزه بسیار وسیع بود و دانش‌ها و اطلاعات موجود نیز مباحث عام‌تری را دربر می‌گرفت. ضمن آن که دانش و اطلاعات مورد بحث، در یک حوزه عمومی موضوعی با طیف‌های گسترده موضوعی می‌گنجید. گسترش و تنوع موارد مطرح شده به عنوان عوامل مؤثر در جریان اطلاعات باعث تخصصی‌تر شدن جریان پژوهش و حوزه‌های مطالعاتی پژوهشگران شد. طوری که خدمات آگاهی‌رسانی جاری دیگر نمی‌توانست جواب‌گوی نیازهای کسانی باشد که به دنبال اطلاعات در میان انبوه اطلاعات در حال جست و جو بودند. دانش‌های موجود در درون خود به مقولات و طیف‌های متنوعی تفکیک شده بودند و نیازمندی پژوهشگران نیز «دست نامریی»^(۹) بازار جریان داد و ستد اطلاعات را، به سمت خدمات «فهرست مندرجات»^(۱۰) هدایت می‌کرد. چرا که نیازها، طالب خدماتی با راهبردها و راهکارهای ویژه و مناسب با پیچیدگی‌های زمان خود بود. این خدمات می‌کوشید تا با توجه به سرفصل‌های پژوهشی موجود در یک مقوله (مثلاً علوم دامی، گیاهی، مرتع و مرتع‌داری، آب و آبخیزداری، آبخوان‌داری، علوم جنگلی و ... که از جمله مقولاتی بودند که در زیر مجموعه علوم کشاورزی به عنوان مقولات مستقل قد علم کرده بودند) عناوین پژوهشی تولید شده

که محور اصلی همه این نیازها اطلاعات است. عمده‌ترین محورهای این نیازها در سرفصل‌های زیر خلاصه می‌شود.

۱. اطلاعات فناوری و صنعت؛
۲. اطلاعات مربوط به تحقیق و توسعه R & D؛
۳. اطلاعات پایه پزشکی و پیراپزشکی؛
۴. اطلاعات نظامی و استراتژیک؛
۵. اطلاعات انسانی (جمعیت‌شناختی، مردم‌شناختی، بوم‌شناختی و ...)
۶. اطلاعات فرهنگی، ادبی، هنری و اقناعی؛
۷. اطلاعات علمی؛

ابزارهای اطلاعاتی

مثلث زیر که اصطلاحاً آن را «مثلث (اس.دی.آی)» می‌نامیم. دارای ابعاد و مفاهیمی است که به اعتبار آن سیر تحول اطلاعات، ابزارها و شیوه‌های اشاعه آن را بررسی خواهیم کرد.

اختراع صنعت چاپ با حروف سربی متحرک، انقلاب صنعتی، افزایش روزافزون آموزش‌های همگانی، گسترش دایره آگاهی‌های عمومی، انتشار روزنامه‌ها، نشریات تخصصی، کتب و پروانه نوآوری‌ها، رشد مجامع علمی، انجمن‌های تخصصی و صنفی، حرکت‌های مردم‌سالارانه، دولت‌های پاسخ‌گو، نیازهای پژوهشی و آموزشی و ... از پایان سده‌های تاریکی شروع و اثرات آن از اوایل سده حاضر به اوج خود رسید.

مجموعه این عوامل در کنار هم باعث گسترش تولید و مصرف اطلاعات شده و در کنار این دو عامل مهم - تولید و مصرف اطلاعات - مقوله توزیع یا اشاعه اطلاعات نیز به عنوان یکی از حیاتی‌ترین مقولات برای کنترل و مدیریت اطلاعات مطرح نمود. تولیدکنندگان اطلاعات از

اطلاعات گزینش شده را پروژه‌های پژوهشی ویژه تعیین می‌کند.

در این حوزه پژوهشگران در اخص‌ترین موضوعات، مباحث، پرسش‌ها، مسایل و پروژه‌ها در حال پژوهش بوده و از نظر تعداد کمترین تعداد پژوهشگران در این بخش ملاحظه می‌شود. چه بسا در یک پژوهش «مساله مدار» تنها یک پژوهشگر در حال پژوهش باشد. از نظر موضوعی حرکت به سمت اخص‌ترین مباحث موضوعی است. و طیف علاقه‌مندان را دربر نمی‌گیرد. ضمن آن که در این حوزه محور بستر یک پرسش، مساله و یا پروژه است.

جامعه مخاطبین (اس.دی.آی)

جامعه مخاطبین (اس.دی.آی) به طور معمول شامل چهار گروه اصلی زیر هستند که عملیات اشاعه گزینشی اطلاعات بر روی پرونده‌های پژوهشی آن‌ها انجام و اطلاعات پس از واکنشی برای آن‌ها ارسال خواهد شد. الف. سازمان‌های مادر-برای تغذیه اطلاعاتی بخش‌های تحقیقاتی و عملیاتی خود؛ ب. سازمان‌ها و مراکز پژوهشی و مراکز تحقیق و توسعه؛ ج. دانشگاه‌ها و مدارس عالی؛ د. پژوهشگران، علاقه‌مندان و دانشجویان؛^(۱۹)

فرآیند (اس.دی.آی)

عملیات (اس.دی.آی) به ترتیب شامل مراحل زیر می‌شود:

۱. مطالعه منابع و مدارک جدید شامل نشریات ادواری، کتاب‌ها، خلاصه سمینارها، گزارش‌ها پروانه نوآوری‌ها^(۲۰)، بانک‌های اطلاعاتی و ...
۲. انتخاب و گزینش مطالب مرتبط با پرونده‌های پژوهشی (یا فرآیند تطبیق شاخص نیاز با محتوای مدارک روزآمد)؛
۳. واکنشی اطلاعات؛
۴. ارسال منابع به روش مقتضی؛ (کارنمای جست و جوی اطلاعات)

در جامعه را به متخصصان و علاقه‌مندان فعال در یک مقوله ارائه کند. مثلاً فهرست مقالات منتشر شده در یک حوزه موضوعی نمونه‌ای است که می‌تواند مورد توجه علاقه‌مندان فعال در یک مقوله باشد. گستره جغرافیایی مقالات و منابع و گستره زمانی مدارک با توجه به سه عامل نیاز، هدف و گستره، متغیر خواهد بود.

در این حوزه جامعه مخاطبان نسبت به حوزه قبل تخصصی‌تر شده و از نظر تعداد کمتر از گروه قبلی می‌باشند. موضوعات و حوزه‌های موجود در این حوزه نسبت به فرآیند قبل تخصصی‌تر شده و می‌توان از آن به عنوان «مقولات موضوعی» نام برد. بر خلاف روال جاری در فرآیند آگاهی‌رسانی جاری که با «موضوعات» سروکار داشت.

در طی حرکت شتابناک علوم و پویایی و زیایی روزافزون دانش و گسترش قلمروهای تخصصی هر لحظه از سطح کارایی فرآیندهای موجود کاسته می‌شود. و با گسترش بیش از اندازه عوامل مؤثر در تولید، مصرف و اشاعه اطلاعات و جامعه اطلاعاتی رویکرد پژوهشگران از مقولات موضوعی به سمت «پرسش‌ها»^(۱۱)، مسئله‌ها^(۱۲) و پروژه‌های^(۱۳) موضوعی تغییر جهت داده و به جای این که پژوهشگران توجه علمی خود را به یک مقوله پژوهشی عطف کنند به یک پرسش، مسئله موضوعی یا پروژه توجه کردند. این پدیده باعث ایجاد خدمات جدید، ویژه و تخصصی نوین با عنوان «اشاعه گزینشی اطلاعات» یا (اس.دی.آی)^(۱۴) شد. اشاعه گزینشی اطلاعات با توجه به خصیصه اصلی آن که بر محور پاسخ دقیق، جامع و مانع به محتوای یک «پرونده پژوهشی»^(۱۵) ویژه بود می‌توانست «پرسش مدار»^(۱۶)، «مسئله مدار»^(۱۷) و یا «پروژه مدار»^(۱۸) باشد. در بخش پرسش مدار این خدمات به ارائه اطلاعات ویژه، گزینش شده و روزآمد در ارتباط با سئوالی خاص و در جهت تسریع و کمک به پاسخ‌یابی برای آن پرسش می‌پردازد. در بخش مسئله مدار با توجه به مسایل مطروحه در هر یک از مقولات موضوعی و به منظور حرکت به سوی پاسخ‌یابی و حل مسئله این خدمات به ارائه اطلاعات خواهد پرداخت و در بخش پروژه مدار، طیف

رویکردهای اطلاعاتی و خصایص اطلاعات در عصر حاضر

۱. حرکت به سوی تخصصی شدن

این روند در جنبه‌های مختلف از جمله موارد زیر قابل مشاهده است:

الف. «مقولات موضوعی» با سرعت خیره‌کننده‌ای به سمت تخصصی شدن و شناخته شدن به عنوان یک موجودیت موضوعی جدید حرکت می‌کنند.

ب. پژوهشگران بنا به نیازها، ضرورت‌ها و علائق خود یا «پرسش‌مدار» یا «مساله‌مدار» و یا «پروژه‌مدار» هستند.

ج. ابزارهای تولید، مصرف و اشاعه اطلاعات نیز با توجه به حرکت اطلاعات و رویکرد عمومی به سمت اخص‌گرائی خصیصه اخص‌گرائی را یافته‌اند. رشد روزافزون شبکه‌ها، پایگاه‌ها و بانک‌های اطلاعاتی، تخصصی شدن نشریات علمی، شبکه دانشگاه مجازی^(۲۱)، برگزاری مجامع و همایش‌های تخصصی، ایجاد مراکز و مؤسسات تخصصی و ... همه و همه نمایانگر این رویکرد است.

۲. خودکارسازی^(۲۲)

بنا به مقتضیات زمان و اهمیت آن، راهکارهای سنتی و دستی جوابگوی سرعت مورد نظر تولید، مصرف و اشاعه اطلاعات در عصر حاضر نبوده و نیاز به خودکارسازی خدمات ابزار و راهکارهای اشاعه اطلاعات است. گسترش روزافزون شبکه‌ها، پایگاه‌ها و بانک‌های اطلاعاتی، کاربرد رایانه و سایر افزارگان^(۲۳) جانبی حاصل چنین رویکردی است.

۳. کیفیت‌گرائی

کیفیت‌گرائی اساس حرکت از شیوه‌های عمومی گزینش و توزیع اطلاعات، به سمت شیوه‌ها و راهکارهای ویژه اشاعه اطلاعات است. تفاوت عمده کیفیت در اطلاعات و کمیت ارائه مناسب‌ترین پاسخ‌ها با حداقل ریزش کاذب و با جامعیت^(۲۴) و مانعیت^(۲۵) مناسب به صاحبان پرونده‌های پژوهشی است. «کیفیت» بنیان حرکت به سمت خدمات ویژه در عصر اطلاعات است.

۴. اطلاعات ناب

اطلاعات در مفهوم فیزیکی خود در کنار دو منبع اصلی حیات یعنی «ماده» و «انرژی» عامل سوم و مهمی را تشکیل می‌دهد که اهمیت به مراتب بیشتر از آن‌ها داشته، ضمن آن که تفاوتی بنیانی نیز با آن دو دارد. ماده و انرژی بر اثر کنش‌ها و برهم‌کنش‌ها دچار تغییرات فیزیکی-شیمیایی شده و به همدیگر تبدیل می‌شوند اما مقدار آن‌ها همیشه در طبیعت ثابت است. اما اطلاعات در طی فرآیند پردازش (کنش و برهم‌کنش) دچار افزونی می‌شود. اطلاعات برخلاف طلا و سایر منابع ثروت با انباشت و گردآوری هر چه بیشتر دارای ارزش نشده و ذاتاً به عنوان یک ثروت محسوب نمی‌شود. اطلاعات زمانی دارای ارزش بوده و می‌توان از آن به عنوان ثروت یاد کرد که «پردازش»^(۲۶) شده باشد. اطلاعات در این صورت به عنوان یکی از بازوهای اصلی «مدیریت» و ابزار «تصمیم‌گیری» است و می‌توان آن را عامل «قدرت» دانست. در این وضعیت اطلاعات ناب به اطلاعاتی گفته می‌شود که «عصاره و چکیده» اطلاعات موجود باشد و عمل گزینش آگاهانه و پردازش، بر روی آن صورت گرفته باشد. این گزینش و پردازش با نگرش تام به سمت و سوی پرسش، مساله، و یا پروژه پژوهشی ویژه و نیازهای اطلاعاتی آن است.

۵. جلوگیری از ریزش کاذب

کلیه راهکارهای ویژه اشاعه اطلاعات در عصر حاضر در راستای حرکت به سمت جلوگیری از ریزش کاذب اطلاعات ناخواسته است. که بنا به دلایل مختلفی از جمله عدم دقت در ارائه کلیدواژه‌های موضوعی، عدم ارائه مترادفات، واژه‌های هم معنی، متضادها، اسامی علمی، تجاری یک واژه، نگاه کلی‌تر نسبت به یک پرسش، مساله و یا پروژه و یا نگاه اخص نسبت به آن‌ها، طراحی سیستم نامناسب اطلاعاتی، بهره‌گیری از ابزارهای نامناسب و ... اتفاق می‌افتد. حاصل عمده ریزش کاذب اتلاف وقت پژوهشگران، شبکه‌ها، پایگاه‌ها و بانک‌های اطلاعاتی، اتلاف هزینه و ایجاد اختلال (پارازیت) در روند اشاعه و مصرف اطلاعات است.

مصرف سرانه زمان برای پژوهشگران است. دیگر نمی‌توانیم پژوهشگران را تنها در میان انبوه‌های وحشت‌آور از کمیت اطلاعاتی تولید شده رها کنیم و موجب سرگردانی و اطلاعات‌زدگی آن‌ها شویم؛ اخلاقاً نیز از تعیین تکلیف یک سونگرانه^(۲۸) و نگاه کلی‌تر و یا جزئی‌تر به پرسش، مساله و پروژه معذور می‌باشیم. در سیستم اطلاع‌رسانی گزینشی، محتوا و اساس گزینش بر پایه خواست و نیاز پرسش، مسأله و پروژه پژوهشگر و نه گزینشگر بنا نهاده شده است. بدین منظور نیازمند ترکیب‌بندی مناسب پرونده‌های پژوهشی برای پژوهشگران می‌باشیم. «ترکیب‌بندی پرونده پژوهشی در سیستم‌های اشاعه اطلاعات به ما کمک می‌کند تا به یاری یک فرآیند تعاملی^(۲۹) به‌گزینی مناسبی از انبوهه اطلاعات انجام دهیم و به صورت واسطی تعاملی رابطه بین پرسش‌گر و اطلاعات را کامل نماییم^(۳۰) و این به معنای حرکت به سمت کیفیت در اطلاعات در سده‌ای است که کمیت آن غیرقابل کنترل می‌نماید.

۶. اطلاع‌رسانی گزینشی

سرجمع تمام خصایص فوق در مفهوم «اطلاع‌رسانی گزینشی»^(۲۷) (جدول اطلاع‌رسانی گزینشی) متبلور می‌شود. اطلاع‌رسانی گزینشی حرکتی تاریخ‌مند، با هدف و کاربرمدار است که با به کارگیری بهترین روش‌ها، راهکارها و شیوه‌های گزینشی و اشاعه اطلاعات در جهت ارائه ناب‌ترین اطلاعات در زمان مناسب با محوریت پرسش‌ها، مسایل و پروژه‌های پژوهشی موجود به پژوهش‌گران و نیازمندان اطلاعات است. این حرکت تاریخی با توجه به نیازها و مقتضیات زمان شکل گرفته، ابزارسازی کرده و تفکر مورد نیاز خود را پرورده است. هدف اصلی آن پاسخگویی ویژه و دقیق با توجه به نیازهای کاربران اطلاعات است. قواعد دست‌نمیری در بازار ایجاب می‌کند که علاوه بر شیوه‌های نوین تولید و مصرف اطلاعات، توزیع یا اشاعه اطلاعات نیز تابع قوانین خاص خود باشد. «امروزه از ضروری‌ترین الزامات اشاعه اطلاعات، به حداقل رساندن

پی‌نوشت‌ها

1. Energy
2. Up-to-dating

۳. جعفر بیگلر، موسی (۱۳۷۸).

4. Potential
5. Systematic
6. User friendly
7. End user
8. Time management
9. Invisible hand
10. Current Contents
11. Question
12. Problem
13. Project
14. Selective Dissemination of Information
15. Profile
16. Question oriented

17. Problem Oriented
18. Project oriented

۱۹. جعفر بیگلر، موسی (۱۳۷۶).

20. Patent
21. Invisible University
22. Automation
23. Hardware
24. Recall
25. Precision
26. Process
27. Selective Information

۲۸. جعفر بیگلر، موسی (۱۳۷۶).

29. Interactive

۳۰. همان... صص ۲۹-۲۲.

منابع:

1. Hamilton, Feona. (1995). "Current Awareness, Current Techniques". GOWER: USA.

۲. جعفریگلو، موسی (۱۳۷۸) «طرح نظام ملی اشاعه گزینشی اطلاعات برای اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد: دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، گروه آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی.

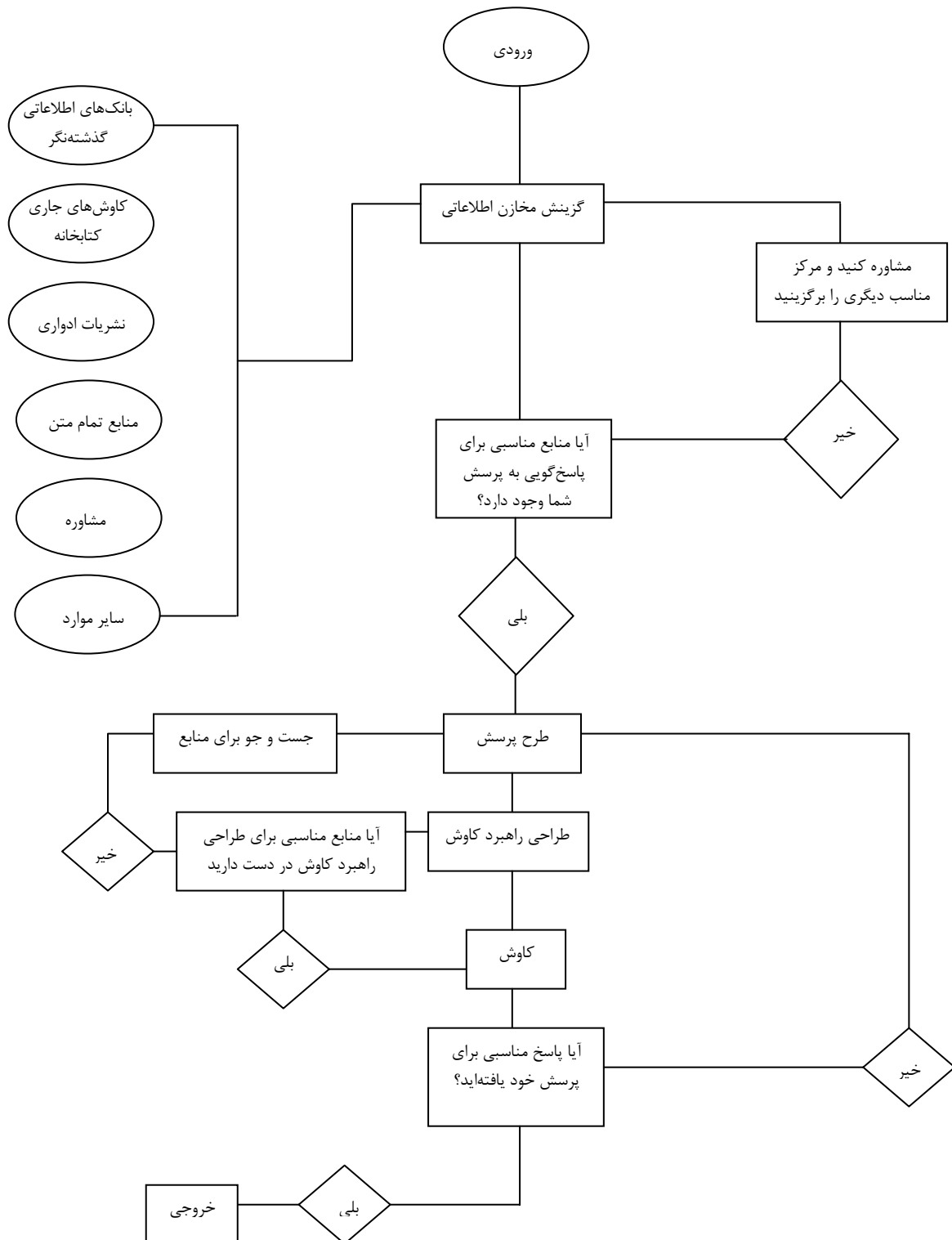
۳. جعفریگلو، موسی (۱۳۷۶). «S.D.I راهکاری نوین در اشاعه اطلاعات». پیام کتابخانه، سال هفتم، شماره دوم.

۴. جعفریگلو، موسی (۱۳۷۶). «ساختواره پرونده پژوهشی» اطلاع‌رسانی، دوره ۱۲، شماره ۴.

جدول اطلاعات، ویژگی‌ها، مشکلات و راه‌حل‌های اشاعه اطلاعات

ویژگی اطلاعات	مشکلات جامعه استفاده کننده	راه‌حل‌های ویژه نظام اطلاع‌رسانی
اطلاعات پراکندگی جغرافیایی دارد (تنوع مکانی)	<ul style="list-style-type: none"> - دسترسی به اطلاعات ممکن نیست. - آگاهی از وجود اطلاعات اندک است. - هزینه‌های دسترسی بالا است. - زیرساخت‌های اطلاعاتی جامعه ضعیف است. - مسایل فرهنگی و سیاسی مانع دسترسی است. 	<ul style="list-style-type: none"> - خدمات آگاهی رسانی جاری (سی.ای.اس) - خدمات فهرست مندرجات (سی.سی) - اشاعه گزینشی اطلاعات (سی.دی.آی) - شبکه‌های اطلاع‌رسانی - خدمات تحویل مدرک (دی.دی) - خدمات تحویل مدرک الکترونیکی (ای.دی.دی)
تولید انبوه اطلاعات (ویژگی حجم اطلاعات)	<ul style="list-style-type: none"> - حجم اطلاعات تولید شده زیاد است. - نیاز به گزینش دارد. - سردرگمی می‌آورد. - اتلاف زمان زیاد است. - زایش حوزه‌های تخصصی جدید. - بین رشته‌ای‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> - خدمات آگاهی رسانی جاری (سی.ای.اس) - خدمات فهرست مندرجات (سی.سی) - اشاعه گزینشی اطلاعات (سی.دی.آی) - خدمات نمایه‌سازی - خدمات چکیده‌نویسی
سرعت تولید اطلاعات (ویژگی روزآمدی)	<ul style="list-style-type: none"> - دسترسی سریع به اطلاعات ممکن نیست. - سرعت روزآمدی اندک است. - شکل تولید اطلاعات متحول شده است. - فناوری دسترسی به اطلاعات در حال دگرگونی است. 	<ul style="list-style-type: none"> - خدمات آگاهی رسانی جاری (سی.ای.اس) - خدمات فهرست مندرجات (سی.سی) - اشاعه گزینشی اطلاعات (سی.دی.آی) - خدمات نمایه‌سازی - خدمات چکیده‌نویسی - شبکه‌های اطلاع‌رسانی - خدمات از راه دور
تنوع موضوعی و اطلاعات بین‌رشته‌ای (درجه اخص‌گرایی)	<ul style="list-style-type: none"> عدم تخصص و احاطه بر حوزه‌های گوناگون و متنوع دانش بشری 	<ul style="list-style-type: none"> - نمایه‌سازی بین‌رشته‌ای - تولید بانک‌های اطلاعاتی بین‌رشته‌ای - اشاعه گزینشی اطلاعات از محتوای بند ۱ و ۲
تنوع زبانی (مسایل مربوط به زبان اطلاعات)	<ul style="list-style-type: none"> - عدم تسلط بر زبانها - تخصصی و علمی شدن زبانها - عدم فرصت و توان کافی برای یادگیری همه زبانها 	<ul style="list-style-type: none"> - خدمات ترجمه - چکیده‌نویسی فرازبانی - اولویت‌بندی زبان‌های فراگیر (در فرآیندهای)

کارنمای جست و جوی اطلاعات